

Азарка, В.У. Абзац як характарыстыка аўтарскага стылю / В.У.Азарка // Беларускае асветніцтва: вопыт тысячагоддзя: Матэр. II Міжнар. Кангрэса, Мінск, 17-19 мая 2000 г.: У 3 кн. / Рэдкал.: А.І.Лугоўскі (гал.рэд.) і інш. – Мн.: БДПУ імя М. Танка, 2001. — Кніга II. — С. 130–135.

В. Азарка
г. Мінск, Беларусь

Абзац як характарыстыка аўтарскага стылю

На працягу некалькіх стагоддзяў складваліся прынцыпы падзелу мастацкіх тэкстаў на абзацы. Абзацавы водступ, як сцвярджае А. У. Цярохін, увялі ў сістэму знакаў прыпынку друкары браты Мануцыі ў сярэдзіне XV ст. [1]. Ужо наш славыты зямляк Францыск Скарына, хоць і непаслядоўна, падзяляў кнігі Бібліі і ўласныя прадмовы і пасляслоўі на абзацы розных памераў. Асноўныя правілы вылучэння абзацаў складваліся паступова. Н. І. Сяркова даказала, што ў аснове падзелу на абзацы мастацкай прозы класіцызму, крытычнага рэалізму, мадэрнізму ляжалі розныя прынцыпы, бо “возрастание роли субъекта в художественном произведении выражается в созидании и открытии им новых идейно-эстетических возможностей членения” [2]. Таму апраўданай і заканамернай з’яўляецца ўвага да абзацавай будовы мастацкіх твораў асобных пісьменнікаў.

Канкрэтнае ўзаемадзеянне ў мастацкім тэксце абзацаў розных памераў і структуры абумоўліваецца і функцыянальным стылем, і літаратурнай традыцыяй, і жанрам, і тэмай, і кампазіцыяй твора, і аўтарскай манерай пісьма [3]. Пры аналізе мастацкага твора стылістычна значнымі аказваюцца колькасныя параметры абзаца, бо яны залежаць ад спосабаў перадачы інфармацыі і непасрэдна звязаны з характарам успрымання рэчаіснасці, своеасаблівасцямі стылю і метаду пісьменніка. У кожным выпадку аўтар выбірае пэўную працягласць абзаца, зыходзячы з таго, якая

задача перад ім стаіць: малы, сярэдні і вялікі абзацы адрозніваюцца не толькі аб'ёмам, але і сваімі функцыямі.

Як сведчыць праведзенае намі даследаванне, у творах Кузьмы Чорнага пераважаюць **сярэднія** абзацы: больш за 50% абзацаў маюць аб'ём ад 3 да 10 радкоў. **Малыя** абзацы (1-2 радкі) складаюць больш за 20%. Адметнай рысай творчай манеры пісьменніка з'яўляецца больш шырокае, у параўнанні з творамі іншых аўтараў (Максіма Гарэцкага, Міхася Зарэцкага, Якуба Коласа, Лукаша Калюгі), выкарыстанне абзацаў **вялікіх** (11-30 радкоў) і **звышвялікіх** (звыш 30 радкоў).

Сярэднія і **вялікія** абзацы, як правіла, прадстаўляюць герояў, апісваюць месца і час дзеяння, расказваюць аб падзеях і іх прычынах, г. зн. выконваюць інфармацыйна-сэнсавую функцыю. Часцей за ўсё іх вылучэнне абумоўлена аб'ектыўнымі фактарамі: зменай аб'ектаў апісання, месца, часу і суб'ектаў дзеяння, зменай функцыянальна-сэнсавых маўленчых формаў (апісання, апавядання, разважання), зменай дыялагічнага маўлення аўтарскім апавяданнем і інш.:

*На тым месцы, дзе канчаецца вада і пачынаецца жаўтавата-зялёны, пацямнеўшы бераг, стаіць прыкручаны к слупку новенькі невялічкі **паром**. Ззаду за ім, бліжэй к сярэдзіне ракі, свецяцца ў вадзе жоўтыя **дошкі-масткі**, якімі абложан бераг у тым месцы, дзе ў звычайны час прыстае **паром**. Цяпер, як паднялася вада, ён прыстае проста к зямлі і ходзіць паверх сваіх **масткоў**.*

*Направа, збоку — залітыя вадой, асмаленыя **палі**, на якіх трымаўся мост, спалены палякамі ў вайну. **Паром** ходзіць да часу, пакуль не будзе зроблен новы мост.*

*Проціў **парома**, у некалькіх кроках ад вады прытулілася к зямлі **будка** паромчыка. Яна сплецена яшчэ ў канцы лета з бярозавых дубцоў. Лісце на іх пажоўкла і пасохла і цяпер шуміць на ветры ціха і нудна. [4, т. 1, с. 62].*

Узяўшы за аснову адзін з элементаў пейзажу (паром), пісьменнік стварае вакол яго цэласны малюнак прасторы: *паром*, ззаду за ім — *масткі*, направа, збоку — *палі*, проці яго — *будка паромчыка*. Падзел гэтага сэнсава цэласнага тэкставага адрэзка на асобныя абзацы непасрэдна звязаны з яго ўнутраным тэматычным чляненнем. Кожная падтэма раскрываецца звышфразавым адзінствам, графічна вылучаным у асобны абзац. Такая сегментацыя не толькі не парушае цэласнага ўспрымання створанага аўтарам пейзажу, а і дазваляе засяродзіць увагу чытача на асобных аб'ектах апісання.

Аб'ектыўнымі фактарамі абумоўлена, напрыклад, і абзацавае чляненне, якое маркіруе пераход ад аднаго этапа дзеяння да другога:

З узгорка павольна спускаўся чалавек. Ён лёгка апіраўся на сукаваты старасвецкі кій, ішоў як бы спацырам, нават штосьці мармытаў сабе пад нос, нейкую песню, без слоў і мелодыі. Ён перакідаўся з нагі на нагу і ішоў да лесу. За плячыма яго танула ў імгле вёска.

У лесе, на прыдарожных выцерабах, вецер шастаў непрыбраным галлём і шыпулямі, ганяў кусты і весяліўся. Чалавек спыняўся, слухаў, але твар яго заставаўся халодным, як у таго, хто ўсё гэта спрадвеку ведае, уведаў стала і назаўсёды [4, т. 4, с. 44].

Змена прасторавых арыенціраў (*ішоў да лесу* і *ў лесе*) падкрэсліла пераход да новага этапа дзеяння адной і той жа асобы і абумовіла, такім чынам, падзел тэкставага адрэзка на два абзацы. Аб'ектыўнасць такой сегментацыі падкрэслівае і супадзенне межаў абзацаў і звышфразавых адзінстваў.

Такім чынам, вылучэнне сярэдніх і вялікіх абзацаў абумоўлена часцей за ўсё аб'ектыўнымі фактарамі і спрыяе ўспрыняццю тэксту: чытач не адчувае супярэчнасці паміж сэнсам тэкставага адрэзка і яго будовай, знешнім афармленнем. Магчыма, таму сярэднія абзацы пераважаюць у творах усіх прааналізаваных аўтараў (ад 56, 6% у творах Кузьмы Чорнага да 66% у творах Лукаша Калюгі). Вялікія ж абзацы ўжываюцца інакш: калі

ў творах Якуба Коласа іх 23%, у Кузьмы Чорнага — 20%, то ў Лукаша Калюгі — каля 14%, а ў Міхася Зарэцкага і Максіма Гарэцкага — каля 9%.

Часам чырвоны радок прымушае чытача паглядзець на тэкставы адрэзак вачыма аўтара, убачыць у кожным з іх адносна самастойнае тэматычнае адзінства. Пры гэтым члянненне на абзацы можа не супадаць са структура-семантычным падзелам тэксту: у абзац вылучаецца і асобны сказ, і звышфразовае адзінства, і тэкставы сегмент, а часам і іх часткі. У такім выпадку аналіз абзацавай будовы мастацкага твора дапамагае больш дакладна зразумець задуму пісьменніка, бо суб'ектыўнае выкарыстанне чырвонага радка абумоўлена светаўспрыманнем аўтара, знаходзіцца ў непасрэднай сувязі з яго імкненнем вылучыць у цэласным творы асобнае выказванне, думку, прыцягнуць увагу да таго ці іншага факта, падзеі, эпизода, пераканаць чытача ў чым-небудзь, аргументаваць свой пункт погляду.

Заўсёды, нават пры беглым, павярхоўным праглядзе тэксту, прыцягваюць увагу **малыя абзацы**. Яны выконваюць ролю своеасаблівых арыенціраў, якія дапамагаюць лепш зразумець размеркаванне і арганізацыю тэксту:

Вестка аб смерці тэлефаніста дайшла ў яго вёску зімою.

У той дзень яго стары бацька прачнуўся рана, калі яшчэ было цёмна.

Ён навалі злез з палатак, абуўся і, уздзеўшы кажуюшок, пайшоў з ліхтаром у гумно дамалочваць учарашні посад жыта.

Распусціўшы снапы, ён прабіў іх на абодва бакі цэпам і стаў выбіраць кулі.

Скрозь шамятанне саломы пачуўся яму шум крокаў па снягу [4, т. 1, с. 60].

Абзацы звязаны паміж сабой трывалай структурнай і сэнсавай сувяззю і разам уяўляюць **абзацавы комплекс**, у якім раскрываюцца падтэмы ўрыўка. Сегментацыя тэксту на малыя абзацы дазваляе

пісьменніку акцэнтаваць увагу на змесце кожнага сказа і падкрэсліць адносную самастойнасць мікратэмы.

На абзацавую будову некаторых апавяданняў Кузьмы Чорнага паўплывалі імпрэсіянісцкія традыцыі: імкненні перадаць суб'ектыўныя адчуванні, мімалётныя ўражанні, настроі і адлюстраваць рэальнасць у яе рухомасці:

І сягоння восень.

Як я змрокам дзён прыходжу дадому, чую, як за акном падаюць жоўтыя лісты.

Яны шумяць пад нагамі.

І, як бы на высокую гару, да мяне даходзіць рытмічны гул горада, і глыбокі зvon, і пусты зvon, і родныя гаворкі людзей.

І гулкія песні асенняга ветру ў шырокіх палях, над золатам радасных хат... [4, т. 1, с. 297].

Кузьма Чорны імкнецца перадаць уражанні, настрой, пачуцці лірычнага героя, адлюстраваць яго імкненне да еднасці з навакольным асяроддзем і, каб дасягнуць сваёй мэты, карыстаецца сродкамі фрагментарнага сінтаксісу, падзяляе выказванне на малыя часткі.

Наўмысны адрыв аднаго паведамлення ад другога, выдзяленне яго ў самастойны абзац выступаюць сродкам стварэння разнастайных экспрэсіўных адценняў:

Вецер плыве, і музыка грае. Яскрава гараць агні над горадам. Плывуць з ветрам з поля ціхія песні, ходзяць над зямлёй хмары, і імкнецца жыццё на зямлі. Гавораць людзі, носяць радасць і смутак, смяюцца і плачуць. Б'ецца з пустаты глыбіня, з-над смутку — радасць.

Жыццё ты маё шырокае без краёў, глыбіня мая бяздонная!.. [4, т. 1, с. 309].

Вылучэнне сказа ў абзац дапамагае падкрэсліць экспрэсію выказвання, выразіць псіхалагічны стан аўтара, перадаць яго захапленне жыццём.

У творах Кузьмы Чорнага пашыраны малыя абзацы, якія падводзяць вынік паведамлення, даюць яму ацэнку:

Разгледзеўшы ўсё гэта, жабрак павярнуўся вачыма к сцяне, падцягнуў калені к самай барадзе, увесь сагнуўся, скорчыўся, стараючыся нічога не чуць, нічога не бачыць, як можна менш займаць месца, нікому не замінаць і быць ні для каго незаметным.

Але заснуць ужо яму не ўдалося [4, т. 1, с. 129].

Імкненне падкрэсліць асаблівую сэнсавую значнасць сказа ў тэксце абумоўлівае яго вылучэнне ў абзац. На цесную сувязь паміж малым абзацам і папярэднім кантэкстам паказваюць займеннік *яму* і злучнік *але*.

Малыя абзацы дапамагаюць зразумець адметнасць аўтарскай арганізацыі тэксту, афармляюць тэму тэкставага адрэзка, рыхтуюць наступнае разгорнутае паведамленне, акцэнтуюць увагу на найбольш важных момантах у развіцці сюжэта, падкрэсліваюць экспрэсіўнасць і эмацыянальнасць выказванняў, звязваюць абзацы ў абзацавым комплексе. Частотнасць ужывання такіх абзацаў у творах пісьменнікаў розная: 15,7% — у Якуба Коласа, 19,7% — у Лукаша Калюгі, 20,3% — у Кузьмы Чорнага, 26,2% — у Міхася Зарэцкага і 27,6% — у Максіма Гарэцкага.

Абмежаванасць ужывання **звышвялікіх абзацаў** тлумачыцца магчымымі цяжкасцямі ва ўспрыманні, бо асноўная думка можа губляцца сярод шматлікіх удакладненняў, тлумачэнняў, дапаўненняў. У прааналізаваных творах Міхася Зарэцкага і Лукаша Калюгі мы заўважылі толькі па адным абзацы аб'ёмам 31-32 радкі. Аб'ём дзесяці абзацаў Якуба Коласа (1%) вагаўся ад 30 да 38 радкоў, адзін з іх займаў 55 радкоў. Часцей такія абзацы ўжывае Максім Гарэцкі: 16 абзацаў (1,6%) мелі аб'ём ад 30 да 84 радкоў. Сярод жа дзвюх тысяч абзацаў Кузьмы Чорнага 62 (3,1%) — звышвялікія, аб'ёмам як 30-50 радкоў, так і 100, 172 радкі. Пісьменнік ужывае такія абзацы, калі імкнецца дэталёва і глыбока ахарактарызаваць дзейных асоб, падрабязна апісаць падзеі, не зацягваючы развіцця сюжэтнай лініі, перадаць складанасць думкі ці перажывання, вылучыць са

структуры твора так званыя ўстаўныя апавяданні, лісты герояў. Напрыклад, амаль усё апавяданне “Ліст Якуба Малькевіча” [4, т. 2, с. 45-56] падзелена на невялікія абзацы, а ў канцы пісьменнік прыводзіць пад асобным загаловам, не сегментуючы на часткі, ліст аднаго з персанажаў; у апавяданні ж “Браты” [4, т. 2, с. 144—163] звяртае на сябе ўвагу вялікі, на чатыры старонкі, тэкставы адрэзак — апавяданне героя пра ранейшыя падзеі ў яго жыцці. Унутранае і знешняе члянэнне такіх тэкставых адрэзкаў не супадае: у структуры любога звышвялікага абзаца вылучаюцца мікраабзацы, якія раскрываюць пэўную падтэму і могуць быць вылучаны графічна ў асобны абзац.

Як бачым, творы любога пісьменніка характарызуюцца разнастайнасцю будовы абзацаў, канкрэтнае ўзаемадзеянне ў мастацкім тэксце сярэдніх, малых, вялікіх і звышвялікіх абзацаў абумоўліваецца як аб’ектыўнымі, так і суб’ектыўнымі фактарамі, у тым ліку задачамі, якія ставіць перад сабой пісьменнік, яго манерай пісьма. Аналіз твораў Кузьмы Чорнага дае падставы сцвярджаць, што пісьменнік вольны ў выбары любой працягласці абзаца (ад аднаго слова да 172 радкоў). Аднак суадносіны абзацаў рознага аб’ёму ў кожнага пісьменніка адметныя: у творах усіх аўтараў пераважаюць сярэднія абзацы; Кузьма Чорны ўжывае прыкладна аднолькавую колькасць малых і вялікіх абзацаў (каля 20%), іншыя ж аддаюць перавагу аднаму з названых відаў: Міхась Зарэцкі і Максім Гарэцкі — малым, а Якуб Колас — вялікім. Такім чынам, аналіз колькасных параметраў абзацаў дапамагае выявіць адрозненні ў стылях розных пісьменнікаў, што дазваляе лічыць гэтую тэкставую адзінку адным з элементаў аўтарскай манеры пісьма.

Літаратура

1. Терёхин А. В. Функционирование абзаца в тексте (на материале немецкого языка): Дис. ... канд. филол. наук. — М., 1991. — С. 73.

2. Серкова Н. И. Абзац в художественной литературе: Учебное пособие / Хабаровский гос. пед. ин-т. — Хабаровск, 1985. — С. 5.

3. Кестен С. А. Структура абзаца и его роль в архитектонике и композиции художественного текста // Иностранные языки в вузах Узбекистана: Науч. тр. — Ташкент, 1975. — Вып. 8. — С. 34—38.

4. Чорны К. Збор твораў: У 8 т. — Минск, 1972 —1973. — Т. 1—2, 4.

Summary

Azarka V. The paragraph as a characteristic of author's style

The author of article has compared the paragraphs in the novels of Kuzma Chorny and of other writers, has shown that the paragraph is the element of individual author's style and the analysis of quantitative characteristics of the paragraph helps to show differences in styles of the different authors.